

*Олексій
Панич*

ПОСІБНИК З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ: ШИРМА ЧИ ПРИЗМА?

*Андрій Дахній. Нариси історії західної філософії
XIX—XX століть: навчальний посібник.*

Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. — 488 с.

Зізнаюся одразу, що я з великою підозрою ставлюся до всіх підручників та посібників з історії філософії. Ба більше: я категорично проти такого вивчення історії філософії, коли «вторинний» текст — як-от, написаний сучасним автором огляд ідей видатних філософів минулого — виходить на перший план, чи, боронь Боже, взагалі фігурує як єдине обов'язкове для студентів читання з відповідного навчального курсу.

Причина цього проста: для мене філософія — не сукупність «ідей», а щоразу унікальний, притаманний тому чи іншому філософові, спосіб мислення, спрямованого на розв'язання тих чи інших філософських проблем. Відповідно, філософування кожного видатного філософа завжди глибоко особистісне, завжди має неповторний смак і неповторний шлях розвитку думки, які можна відчутти лише у безпосередньому (бодай фрагментарному) контакті з його творами. «Переказати» чужу філософію, у цьому сенсі, можна не більше, ніж «переказати» смак вишуканої страви, надавши сумлінний опис відповідного кулінарного рецепту.

З іншого боку, ставлення до філософії будь-якого автора також може бути лише особистісним — тобто його можна сумлінно формувати і висловлювати лише на підставі безпосереднього контакту з

відповідним способом філософування. Продовжуючи вже висловлену метафору, питати студента, «якою є суть теорії ідей Платона?», давши цьому студентові для роздумів лише лекційний чи підручковий матеріал, в якому якийсь сучасний автор висловлює *свою* оцінку теорії ідей Платона — все одно що просити студента «самостійно описати смак київського торта», спираючись на рецепт цього торта і прочитаний ним відгук іншої людини, якій пощастило поласувати цим тортом особисто.

Фактично, такий спосіб вивчення філософії вбиває в очах студентів саме її єство: адже головним підсумком такого вивчення стає враження, що філософію цілком адекватно можна засвоїти «з чужих слів», а достатній рівень обізнаності у цьому предметі визначається спроможністю студента переказати викладачеві його, викладача, оцінки думок інших філософів, приймаючи як «правило академічної гри», що ці оцінки буцімто і є «об'єктивно правильною позицією» з кожного обговорюваного у курсі питання.

Простіше кажучи, йдеться про сумнозвісний принцип традиціоналістської освіти, до болю знайомий нам за культурою радянського часу: «я _____ не читав, але знаю, як це правильно оцінити» (замість пропуску можна поставити ім'я будь-якого філософа, літератора, вченого тощо).

Ось чому я переконаний, що у вивченні історії філософії головну роль завжди мусять відігравати — бодай фрагментарно підібрані — тексти самих філософів, що вивчаються; всі ж навчальні посібники можуть у найкращому разі відігравати допоміжну роль (що формально відповідає їхньому жанровому статусу), полегшуючи студентові знайомство з філософськими першоджерелами, але жодним чином не замінюючи його.

Скажу ще інакше: навчальний посібник з історії філософії може бути доброю чи поганою призмою, крізь яку студентові може бути легше дивитися на обрані викладачем для вивчення фрагменти філософських текстів; але горе тим викладачам (та їхнім студентам), які силяться перетворити цю призму на повністю непрозору ширму.

Висловивши це *caveat* (і перепросивши за такий розлогий початок), я тепер можу широко сказати, що з радістю рекомендував би навчальний посібник Андрія Дахнія «Нариси історії західної філософії XIX—XX століть» як гарну допоміжну призму всім тим, хто викладає студентам історію філософії відповідного періоду.

З приємністю зазначу: автор рецензованого посібника цілком поділяє думку про те, що історія філософії — це, насамперед, історія особистостей, і лише як похідне від цього — також історія філософських шкіл чи течій. Тому його спосіб висвітлення широко зрозумілого «позитивізму» (включно з неопозитивізмом, аналітичною філософією та «критичним раціоналізмом»), екзистенційної філософії та неотомізму є таким: спершу стисла характеристика філософської течії та її історико-культурного контексту, а потім докладний опис філософських ідей чільних представників цієї течії (в посібнику це Конт, Мах, Шлік, Карнап, Рассел, Вітгенштайн, Поппер,

К'єркегор, Ясперс, Гайдеггер, Сартр, Марітен та Жільсон). Не менш важливо й те, що кожний такий «філософський портрет» починається зі жвавого та захопливого переказу біографії відповідного філософа, в якому Андрій Дахній проявляє себе справжнім майстром історико-біографічної методи (або, як тепер модно казати, «біоконцептографічного аналізу»). Це не означає, що міркування та ідеї певного філософа механічно «виводяться» з його біографії; натомість біографія та сукупність ідей щоразу постають в описі Андрія Дахнія як дві значущі складові єдиного особистісно-філософського цілого.

Іншими словами, Андрій Дахній робить свій посібник настільки жвавим та «багатоособистісним», наскільки це взагалі можливо для вторинного історико-філософського джерела. На мій погляд, навіть це не дає авторові підстави очікувати від студентів, прочитавши лише цей посібник, виконувати завдання на кшталт: «Проаналізуйте концепт «ідеальної мови», спираючись на ідеї «Логіко-філософського трактату»» (с. 151), або «Чи є, на думку Сартра, екзистенційна філософія гуманістичною? Відповідь обґрунтуйте» (с. 385). Певен, що до виконання таких завдань лише на основі прочитаного посібника будь-який викладач (зокрема й Андрій Дахній) цілком міг би застосувати ставлення до викладання філософії Мартіна Гайдеггера, яке сам Андрій Дахній вдало описує на с. 309: «...молодий викладач зазначав, що те, про що він говорив чи писав, йому достеменно відомо, натомість його більше цікавить, що з відповідного приводу думає сам студент» (але ж ясно, що в історії філософії, без першоджерел, скласти особисту думку про будь-що принципово неможливо!). Разом з тим, якби студенти, вивчаючи курс історії філософії, познайомилися б, крім бодай уривків «Трактату» і статті «Екзистенціалізм — це гуманізм», також і з рецензованим посібником, їм, безумовно, було б легше відповідати на ці та інші подібні запитання.

На мій погляд, Андрій Дахній описує погляди обраних ним для аналізу філософів майже в усьому адекватно, за винятком лише поодиноких суперечливих деталей. Це й не дивно, враховуючи його досконале знайомство із текстами описуваних авторів (як видно з посібника, здебільшого мовою оригіналу) та власний досвід дослідницької роботи з ними (на с. 263 посібника, зокрема, згадується німецькомовна публікація Андрія Дахнія у Вюрцбурзі, присвячена порівняльному аналізу філософії Шопенгауера і К'єркегора). Серед нечисленних моментів нашого розходження я б назвав, наприклад, тези про прихильність Ф.Г.Бредлі до «діалектичного методу» Гегеля (с. 99; я б сказав, що за всього — часто перебільшованого — «гегельянства» Бредлі, найвіддаленішим від нього боком Гегелевої філософії є саме діалектична метода); про те, що в «Трактаті» Вітгенштайна набули свого «найповнішого і найрадикальнішого вираження» ідеї Бертрана Рассела (с. 113; я назвав би цю тезу применшенням філософської оригінальності одразу і Рассела, і Вітгенштайна); про те, що максима «мотором діалектичного процесу є *негативне*», притаманна філософії К'єркегора на від-

міну від Гегеля (с. 225; але ж для Гегеля «діалектичний момент» логічного також є саме негативним, заперечним моментом логіки). Втім, такі моменти вкрай нечисленні, і я згадав їх тут лише тому, що абсолютна згода одного історика філософії з іншим істориком філософії в усіх деталях опису та оцінки обговорюваних ними філософів, напевно, могла б здатися читачам цієї рецензії дещо підозрілою.

Коментуючи історико-філософські екскурси Рассела, Андрій Дахній розсудливо зазначає: «всі історики філософії достатньо вибірково підходять до розглядуваного матеріалу, і жодному з них не поталанило однаково якісно і вичерпно викласти всі — навіть найпомітніші — концепції в історії мислення» (с. 111—112). Переконаний, що автор цитати застосовує вказане правило також і до себе (як, звісно ж, і я до себе). Проте, звичайно, це не означає, що всім історико-філософським працям бракує якості та вичерпності однаковою мірою. Вважаю, що Андрій Дахній у своєму посібнику зробив максимум того, на що спроможний сумлінний історик філософії в обраному жанрі та обсязі. Тому я щиросердно рекомендую це видання всім викладачам історії філософії, студенти яких, крім фрагментів філософських першоджерел, мають достатньо сил і часу, щоб знайомитися ще й з доброякісними допоміжними ресурсами.

Шановні читачі!

20 квітня розпочинається *передплата* на періодичні видання на 2-ге півріччя 2017 року.

Передплату можна оформити за «Каталогом видань України»:

- у відділеннях поштового зв'язку
- в операційних залах пошти
- у пунктах приймання передплати
- на сайті ДП «Преса» www.presa.ua